

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

**СІМЕЙНІ
(РОДИННІ) ЦІННОСТІ
ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ
ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ:
ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ**

Колективна монографія

*За редакцією
Є. Харитонова, О. Харитонової,
І. Давидової, О. Сафончик*

Одеса
Фенікс
2025

*Рекомендовано рішенням вченої ради Національного університету
«Одеська юридична академія» (протокол №від ... травня 2025 р.)*

Рецензенти:

Дудченко В. В. – докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія»;

Менджул М. В. – докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри цивільного права та процесу юридичного ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

Спасибо-Фатеева І. В. – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

С 37 **Сімейні (родинні) цінності перед викликами гібридної війни: правові проблеми** : кол. монографія / за заг. ред.: Є. Харитонов, О. Харитонової, І. Давидової, О. Сафончик ; НУ «Одеська юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2025. – 508 с.

ISBN 978-617-8430-64-1

Монографія містить підсумкові результати наукових досліджень представників аксіологічної школи сімейного (родинного) права за останні десять років, присвячених аналізу правових проблем, що виникають у сфері сімейних (родинних) відносин під час гібридної війни.

Зокрема, характеризуються методологічне підґрунтя та значення ціннісної спрямованості досліджень у галузі сімейного (родинного) права.

Розглядаються мета та завдання, які постають перед українською наукою сімейного (родинного) права при вивченні сфери регулювання сімейних (родинних) відносин. Акцентується увага на необхідності врахування існування в українській правовій традиції категорій «сім'я» і «родина», як цінностей, що утворюють складну систему моральних та юридичних зв'язків, та водночас є одним з головних об'єктів гібридних загроз, а відтак потребують особливої уваги і забезпечення юридичного захисту прав та інтересів їхніх учасників під час гібридної війни. Аналізуються родинні цінності, що опинилися під руйнівним впливом всіх форм гібридної війни. Зокрема, наголошується, що на особливу увагу заслуговують проблеми захисту сімейних (родинних) цінностей, які наразі піддаються активній руйнації з боку агресора: негативний вплив на цивілізаційну самоідентифікацію українців (особливо такої вразливої категорії осіб, як діти), руйнування сімей, родин тощо. У такому контексті розглядаються, як юрисдикційні засоби захисту сімейних (родинних) цінностей, прав та інтересів, так і можливі засоби самозахисту прав та інтересів самими учасниками сімейних (родинних) відносин.

Розрахована на наукових та науково-педагогічних працівників, аспірантів, здобувачів вищої юридичної освіти, всіх, кого цікавить проблематика буття сімейного (родинного) права в умовах викликів гібридної війни з погляду аксіологічного підходу.

УДК 314.146:316.36

ISBN 978-617-8430-64-1

© Колектив авторів, 2025

ЗМІСТ

Авторський колектив	5
Розділ 1. Аксиологічна школа сімейного права – пошук парадигми зміцнення родинних цінностей під час війни (<i>Євген Харитонов, Олена Харитонova, Ірина Давидова, Оксана Сафончик</i>)	7
Розділ 2. Сім'я і родина: моральні та правові цінності (<i>Євген Харитонов</i>)	24
Розділ 3. Сімейні правовідносини: деякі проблеми з погляду аксіології (<i>Олена Харитонova</i>)	58
Розділ 4. Родинні цінності України перед загрозами гібридної війни (<i>Євген Харитонов, Олена Харитонova, Ірина Давидова</i>)	95
Розділ 5. Сім'я як бар'єр до радикалізації та маніпуляцій свідомістю неповнолітніх у цифровому просторі в умовах гібридної війни. Досвід інших країн (<i>Вікторія Рябченко</i>)	121
Розділ 6. Роль родини у захисті людей похилого віку в умовах гібридної війни (<i>Денис Романовський</i>)	134
Розділ 7. Шлюбні правовідносини в умовах гібридної війни (<i>Оксана Сафончик</i>)	148
Розділ 8. Захист прав дітей в умовах гібридної війни (<i>Катерина Глиняна</i>)	182
Розділ 9. Відновлення і захист прав дітей, розлучених з батьками унаслідок збройного конфлікту та гібридних загроз (<i>Оксана Калітенко</i>)	216
Розділ 10. Тимчасове влаштування дитини в умовах гібридної війни (<i>Інна Яницька</i>)	251
Розділ 11. Усиновлення українських дітей в умовах гібридної війни (<i>Сергій Журило</i>)	284
Розділ 12. Правове забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах в умовах гібридної війни (<i>Олександр Шамота</i>)	313
Розділ 13. Особливості стягнення аліментів в умовах гібридної війни (<i>Наталія Волкова</i>)	344

Розділ 12

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

DOI

Олександр Шамота
аспірант кафедри цивільного права

Поняття гендерної рівності в сімейних відносинах та її правове забезпечення в умовах гібридної війни

Гендерна рівність у сімейних відносинах є одним із ключових аспектів демократичного суспільства, що ґрунтується на рівноправності чоловіків і жінок у розподілі сімейних обов'язків, доступі до ресурсів, можливості ухвалювати рішення та брати участь у соціально-економічному житті.

Гібридна війна між Україною та росією, що триває з 2014 року, має глибокі соціальні, економічні та культурні наслідки, які значно впливають на гендерні відносини у сім'ї. Військовий конфлікт супроводжується негативними наслідками для кожного члена сім'ї.

Зокрема, це фізичні втрати та міграція: багато чоловіків мобілізовані, поранені чи загинули, що змінює традиційний розподіл ролей у сім'ї. Жінки часто стають єдиними годувальницями та опікунами дітей.

Психологічні навантаження: ветерани війни та переселенці стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), що може призводити до зростання конфліктів, домашнього насильства та розлучень.

Проблема гендерно зумовленого насильства, зокрема домашнього насильства, загострилася під час пандемії коронавірусу та ще більше посилилася в умовах повномасштабної війни. Статистика реєстрації таких випадків викликає занепокоєння: з січня по травень 2023 року поліція зафіксувала 349 355 випадків домашньо-

го насильства, тоді як за аналогічний період 2022 року – 231 244, а у 2021-му – 190 277.¹

Ситуація може погіршитися через зростання рівня стресу, економічну нестабільність і зростання безробіття. Крім того, після завершення війни проблема може ускладнитися ще більше через повернення з фронту травмованих військових і загострення соціальної напруги.

Соціально-економічні труднощі – війна спричинила економічну нестабільність, що посилює фінансовий тиск на сім'ї та змушує жінок шукати нові можливості для заробітку, часто без належної соціальної підтримки.

Посилення патріархальних наративів: з одного боку, війна мобілізувала жінок до активної участі в обороні країни, волонтерстві та політичних процесах, з іншого – деякі суспільні дискурси акцентують на традиційних гендерних ролях, що може гальмувати прогрес у питаннях рівності.

Слід зазначити, що в українській науковій доктрині різні аспекти принципу гендерної рівності неодноразово розглядалися вченими в різні періоди історичного становлення нашої країни, проте крізь призму ідеологічного навантаження того часу.

Докорінні перетворення в сучасному українському суспільстві та їх законодавче забезпечення потребують удосконалення та концептуального бачення нової сімейної політики, її гендерних аспектів з боку держави і правових гарантій реалізації. Така політика, а отже, і відповідна до неї правова орієнтація державних структур має відповідати потребам сучасного розвитку гендерної рівності в суспільстві та паритетності у шлюбно-сімейних відносинах, еволюційному становленню нового типу сім'ї з новою структурою її зв'язків з державними та громадськими органами, формуванню просімейного середовища в усіх сферах життя громадянського суспільства².

Проблематика забезпечення принципу гендерної рівності та формування відповідного національного механізму викликана світовими політичними процесами, міжнародними зобов'язаннями України, її європейським вибором та іншими чинниками і має суттєве теоретич-

¹ Layli Foroudi. Rising domestic violence is a hidden front in Ukraine's war. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/rising-domestic-violence-is-hidden-front-ukraines-war-2023-08-03/>

² Сімейне право України: підручник. За заг ред. Дзери О. В., Бондар Т. В. К.: Юрінком Інтер. 2023. С.8-9.

не й практичне значення для юридичної доктрини та державно-суспільного розвитку¹.

Порушення принципу гендерної рівності в сімейних відносинах може приймати різні форми. Наприклад, це може бути фізичне, емоційне або сексуальне насильство, дискримінація, контроль або обмеження свободи одного з партнерів, нерівний доступ до ресурсів та можливостей, або інші форми негативного впливу, які базуються на гендерних стереотипах та нерівності.

Гендерна експертиза сімейного законодавства передбачає аналіз правових норм, проте наскільки вони – дружина і чоловік – як рівноправні суб'єкти подружніх відносин можуть самореалізуватися в сімейному середовищі, настільки сімейне законодавство не є нейтральним у цьому, а гарантує гендерну рівновагу, усуває гендерну дискримінацію, сприяє розвитку паритетної демократії в сім'ї. Якщо «жіночий» підхід до сімейних відносин традиційно зосереджувався на захисті прав жінок, абсолютизував такий захист, то за гендерного підходу передбачається правовий аналіз сімейних відносин із погляду рівності у сім'ї дружини та чоловіка. Тільки гендерно справедливий підхід до законодавства може створити гендерно справедливі умови для самоутвердження рівноправності соціальних статей у сімейних відносинах².

Щодо поняття гендерної рівності СК України можна схарактеризувати як прогресивний та доволі демократичний: він ліквідує юридичні підстави для дискримінації жінок і чоловіків у сфері сімейного, приватного життя. Вже у статті 1 вказується, що Кодекс регулює сімейні відносини з метою їх побудови «на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові і поваги, взаємодопомоги і підтримки», а стаття 7 прямо визначає, що «жінка та чоловік мають рівні права і обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї». Стаття 3 визначає сім'ю як таку, що «створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства»³.

¹ Шамота О. В. Особливості забезпечення гендерної рівності при реалізації немайнових прав учасників сімейних правовідносин. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 2. С. 25-29.

² Сафончик О. І. Принцип гендерної рівності за сімейним законодавством України. *Часопис цивілістики*. 2021. Вип. 41. С.19.

³ Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Конвенція ООН від 18.12. 1979 року. *Бібліотечка голови профспілкового комітету*. 2005. № 5.

Відповідно до ст. 18 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW)¹, в якій сформульовані міжнародні стандарти з дотримання рівних прав та можливостей жінки і чоловіка в суспільстві, Україна періодично, кожні чотири роки подає генеральному секретарю ООН державні доповіді про виконання цієї Конвенції в Україні.

У Державній Програмі з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві² поза увагою лишились гендерні проблеми сучасної сім'ї та вироблення гендерної стратегії сприяння її розвитку.

Нові структурні та функціональні зміни в сім'ї, становлення паритетності відносин в ній, що відбуваються в останні десятиріччя, мало відображені в Концепції державної сімейної політики, схваленої Постановою № 1063-XIV³. Дуже поверхово вони втілені в програмі «Українська родина»⁴; практично не втілені були – у Державній програмі підтримки сім'ї на період до 2016 року⁵, тоді як процеси творення егалітарної сім'ї, відповідні трансформації сім'ї як соціального інституту є дуже неоднозначними, утримуючи як прогресивні, так і регресивні моменти.

Одним із способів покращення ситуації є просування гендерної освіти та свідомості. Навчання гендерним питанням повинно бути включене у шкільні та університетські програми, а також у програми професійної підготовки для працівників у сфері соціальної роботи, правоохоронних органів та судової системи. Це допоможе усвідомити і підкреслити важливість гендерної рівності, а також навчити молоде покоління виявляти і протидіяти дискримінації та насильству в сімейних відносинах.

Також потрібно забезпечити економічну незалежність та можливості для всіх суб'єктів сімейних відносин, незалежно від їх статі або

¹ Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Конвенція ООН від 18.12. 1979 року. *Бібліотечка голови профспілкового комітету*. 2005. № 5.

² Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2006 року. *Офіційний вісник України*. 2007. № 1. Ст. 25.

³ Про Концепцію державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 46. Ст. 404.

⁴ Про Програму «Українська родина»: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2001 року. *Офіційний вісник України*. 2001. № 11. Ст. 449.

⁵ Про затвердження Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.005.2013 року. *Офіційний вісник України*. 2013. № 37. Ст. 1311.

гендерної ідентичності. Рівний доступ до роботи, освіти, фінансових ресурсів та інших можливостей допоможе зменшити вразливість і залежність від насильницьких чи дискримінаційних сімейних ситуацій.

Підтримка ініціатив та програм, спрямованих на запобігання насильству та насильству в сімейних відносинах, є ще одним кроком до покращення ситуації. Створення гарантованих притулків, телефонних гарячих ліній, консультаційних служб та інших ресурсів допомоги жертвам насильства є необхідною умовою. Важливо, щоб ці ресурси були доступні, конфіденційні та забезпечували фізичну та емоційну безпеку для постраждалих.

Крім того, громадська мобілізація та активна участь громадських організацій і небайдужих громадян є важливим елементом в боротьбі за захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності. Це може включати проведення громадських кампаній, акцій протесту, лобювання законодавчих змін, створення мережі підтримки та обміну досвідом. Громадський тиск та свідоме залучення до цих питань можуть сприяти створенню позитивних змін у суспільстві.¹

Необхідно також звернути увагу на важливість ролі медіа у формуванні гендерних уявлень та стереотипів. Забезпечення об'єктивної, різноманітної та гендерно-чутливої медіа-презентації може сприяти зміцненню гендерної рівності в сімейних відносинах. Медійні організації мають приділяти увагу поданню важливих інформаційних матеріалів, розповсюдженню позитивних прикладів та висвітленню проблем порушення гендерної рівності.

Захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності вимагає постійних зусиль та системної роботи з боку уряду, громадськості, неприбуткових організацій та всіх членів суспільства. Це складне завдання, яке потребує системних змін і налагодження ефективної співпраці між різними структурами.

Правовий аспект в захисті суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності має вирішальне значення. Необхідно забезпечити наявність чітких законів, які криміналізують насильство в сім'ї, домашнє насильство, сталки з насильством на підставі гендерної дискримінації. Крім того, законодавство має пе-

¹ Шамота О. В. Цивільно-правова відповідальність за порушення принципу гендерної рівності в Україні. *Юридичний вісник*. 2023. № 2. С. 135-142.

редбачати захист прав жертв і забезпечувати ефективний механізм звернення до правоохоронних органів та судів.

Однак просто наявність законодавчої бази недостатньо. Важливо, щоб закони ефективно застосовувалися і щоб порушники були притягнуті до відповідальності. Для цього необхідно забезпечити якісну підготовку правоохоронних органів та суддів щодо розпізнавання, реагування та розслідування випадків порушення гендерної рівності. Також важливо розробити механізми швидкого і справедливого розгляду таких справ.

Особливу увагу слід звернути на розширення діалогу та співпраці між урядом, громадськістю та громадськими організаціями. Це сприятиме обміну досвідом, розробці нових стратегій та політик, а також створенню партнерства у боротьбі з порушеннями гендерної рівності в сімейних відносинах.

Необхідно також забезпечити доступ до медичної та психологічної допомоги для жертв насильства в сім'ї. Медичні заклади та центри психологічної підтримки повинні бути готові надавати конфіденційну та компетентну допомогу постраждалим. Це включає не тільки медичне лікування фізичних травм, але й психологічну підтримку та консультування для подолання травматичних наслідків насильства.

Нарешті, важливо наголосити, що захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності має бути глобальним завданням. Потрібна міжнародна співпраця, обмін досвідом і розробка міжнародних стандартів у цій сфері. Країни повинні спільно працювати над запобіганням насильства в сім'ї та розробкою ефективних механізмів захисту прав суб'єктів сімейних відносин на міжнародному рівні. Міжурядові організації, такі як ООН, Європейський Союз, Рада Європи та інші, можуть відіграти важливу роль у сприянні гармонізації стандартів та розробці міжнародних конвенцій, спрямованих на захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності.¹

Одним з прикладів міжнародного зусилля є Конвенція Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством стосовно жінок та домашнього насильства, відома як Стамбульська конвенція. Цей документ визнає насильство в сім'ї як порушення прав людини та за-

¹ Шамота О. В. Цивільно-правова відповідальність за порушення принципу гендерної рівності в Україні. *Юридичний вісник*. 2023. № 2. С. 135-142.

кликає країни-учасниці до прийняття необхідних заходів для запобігання, припинення та покарання насильства. Ратифікація та ефективне виконання Стамбульської конвенції можуть сприяти покращенню захисту суб'єктів сімейних відносин, особливо при порушенні принципу гендерної рівності.¹

Однак, необхідно зазначити, що захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності є складним і багатограним завданням. Він вимагає постійної уваги, зусиль і залучення всіх суспільних секторів. Крім того, це питання пов'язане з глибокими соціокультурними установками та стереотипами, які потребують широкого освітнього процесу та свідомої зміни усвідомлення гендерних питань.

Продовжуючи розглядати питання захисту суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності, варто звернути увагу на значення розвитку соціальних послуг та підтримки для жертв насильства. Важливо забезпечити доступність та ефективність цих послуг, які можуть включати безпечне притулок, консультування, юридичну допомогу, соціальну та психологічну підтримку. Розробка і реалізація програм соціального захисту допоможуть забезпечити жертвам насильства необхідну допомогу та підтримку для їх реабілітації та інтеграції в суспільство.

Крім того, важливо підкреслити значення розбудови свідомого громадянського суспільства, яке активно виступає проти насильства в сім'ї та гендерної дискримінації. Громадські організації, активісти, активістки та інші зацікавлені сторони мають займати активну позицію у просуванні питання захисту суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності. Вони можуть організовувати протести, кампанії просвітництва, петиції та звернення до владних структур з вимогою прийняття необхідних заходів. Громадський тиск може сильно впливати на формування політики та прийняття законодавчих змін.

Політична воля та здатність урядових органів до реформ є також ключовим чинником у забезпеченні захисту суб'єктів сімейних відносин. Країни повинні приймати закони, політики та програми, спря-

¹ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): Міжнародний документ від 11.05.2011 р. (Ратифікація від 20.06.2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

мовані на запобігання насильству в сім'ї, притягнення винних осіб до відповідальності та надання підтримки жертвам. Ефективна система правосуддя та правоохоронні органи повинні забезпечувати швидку реакцію на порушення та належне розслідування справ.

Для ефективного захисту суб'єктів сімейних відносин потрібно розробляти та зміцнювати законодавство, спрямоване на запобігання насильству в сім'ї та дискримінації. Країни повинні приймати закони, що забороняють будь-яку форму насильства, встановлюють механізми захисту жертв та карають винних. Важливо, щоб закони були ефективно виконуваними, а правоохоронні органи та судова система були добре підготовленими та оснащеними для реагування на порушення.

Забезпечення гендерної рівності учасників сімейних відносин при реалізації майнових та/або немайнових прав в умовах гібридної війни

Правове забезпечення гендерної рівності в сфері майнових прав учасників сімейних відносин є важливим кроком до створення справедливого і рівноправного суспільства. Закони, що регулюють сімейні відносини, повинні гарантувати, що жінки та чоловіки мають однакові права на володіння майном, його збереження та успадкування.

Правовідносини щодо майна подружжя мають еквівалентно-оплатний характер, про що свідчить їхня побудова на основі поєднання принципів спільності та роздільності майна. Встановлюючи договірний режим на своє майно, подружжя має право за допомогою шлюбного договору вибрати для себе бажану модель майнових відносин, з урахуванням підстав еквівалентно-оплатного начала. Невіддільність майнових відносин від особистостей учасників можна виявити не тільки в аліментних правовідносинах подружжя, від чого вони перетворюються на невідчужувані та непередавані. Тому і сімейне, і цивільне законодавство різних держав виходить із диференціації подружніх правовідносин на майнові й особисті немайнові.

Моральні почуття й особисто-довірча основа дуже важливі в сімейному житті, проте не відіграють істотної ролі у сфері сімейного права. Підставою для подружніх правовідносин є вольовий цілеспрямований акт – угода про укладання шлюбу, на основі якої особи не

тільки вступають у подружні правовідносини, а й можуть із власної волі змінити їхній зміст. Оскільки правовідносини щодо майна та правовідносини з надання утримання складаються щодо тих чи інших матеріальних благ і мають економічний характер, вони володіють вартісним змістом. Це є однією з головних характеристик майнових правовідносин подружжя, що й зумовлює застосування до них норм цивільного законодавства під час визначення їхнього змісту та специфіки регулювання в рамках сімейного права.

Однак, щоб забезпечити гендерну рівність у майнових правах учасників сімейних відносин, необхідно подолати ряд перешкод. Нерівність у доступі до освіти, зайнятості та фінансових ресурсів, культурні стереотипи, сексистські уявлення про ролі та обов'язки чоловіків і жінок – все це впливає на розподіл майна в сім'ї. Доволі частими є випадки, коли жінки зазнають дискримінації в момент розлучення або при виплаті аліментів, а також в ситуаціях насильства в сім'ї.

Немайнові ж права учасників сімейних відносин, такі як право на життя, здоров'я, безпеку, свободу вираження думки та багато інших, повинні бути гарантовані незалежно від статі. Проте, у багатьох суспільствах нерівність між чоловіками та жінками продовжує існувати, і це може впливати на реалізацію цих прав.

Особисті немайнові права є однією з основних складових правової системи кожної країни. Вони охороняють права та свободи особистості, які не пов'язані з майном або іншими матеріальними благами. Ці права є невід'ємною частиною людської гідності та належать кожній людині від народження і до смерті.

Особисті немайнові права включають у себе право на життя, здоров'я, свободу, гідність, приватне життя, недоторканість особи, свободу думки, совісті, віри, висловлювання своїх поглядів тощо. Ці права гарантуються Конституцією України та іншими законодавчими актами і захищаються від будь-яких порушень, будь-то від дій державних органів, громадян або недоброзичливих дій третіх осіб.

Кожній особі від народження або за законом належать певне коло особистих немайнових прав та обов'язків. Більшістю с таких прав особа володіє довічно, і вступ у шлюб не впливає на ці права. Вони продовжують належати кожному із подружжя як особі¹.

¹ Сімейне право України: Підручник /За ред. Є. О. Харитонova, Н. Ю. Голубевої. К.: Істина, 2010. С.174-175

Саме тому, одним із основних принципів гендерної рівності є усунення будь-якої форми дискримінації на основі статі. В контексті сімейних відносин це означає, що чоловіки та жінки повинні мати рівні можливості вільно обирати свого партнера, виражати свою волю щодо шлюбу та розлучення, а також брати участь у прийнятті рішень, що стосуються сім'ї.

Важливим аспектом забезпечення гендерної рівності є боротьба з насильством у сім'ї. Незалежно від статі, кожна людина має право на безпеку та захист від будь-яких форм насильства. Урегулювання цього питання вимагає впровадження ефективних механізмів запобігання, розслідування та покарання випадків сімейного насильства.

Проблематика забезпечення принципу гендерної рівності та формування відповідного національного механізму викликана світовими політичними процесами, міжнародними зобов'язаннями України, її європейським вибором та іншими чинниками і має суттєве теоретичне й практичне значення для юридичної доктрини та державно-суспільного розвитку.

Світова практика демонструє нам, що трансформація сімейних відносин пов'язується не лише з економічними процесами, а вимірюється багатьма іншими параметрами, зокрема гендерними, які потребують вивчення й державного регулювання.

Характерною особливістю Конституції України є відображення в ній рівності прав та свобод у тісній взаємозалежності із забезпеченням рівності можливостей для чоловіка й жінки стати рівноправними як де-юре, так і де-факто у всіх сферах суспільної життєдіяльності. Ідея рівноцінності статей і гарантування її в реальному житті виражена в статті 24 Основного Закону у формулі рівних прав і можливостей чоловіків і жінок¹.

Основний закон також проголошує та юридично унормовує політико-правовий принцип, згідно якого людина – чоловік і жінка, – є найвищою цінністю. Вона відображає те, що розбудова та оновлення українського суспільства в період нової й новітньої історії відбувається в умовах наймасштабнішої в світі революції – становлення рівності жінки і чоловіка у правах, свободах, обов'язках, відповідальності, можливостях та шансах.

¹ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Гендерна рівність при реалізації майнових прав учасників сімейних відносин є одним з ключових аспектів справедливості та рівноправ'я в суспільстві. Це поняття означає, що чоловіки і жінки повинні мати однакові можливості, права та доступ до майнових ресурсів, які виникають з їх участі в сімейному житті.

Традиційно, у багатьох суспільствах спостерігається нерівність у розподілі майна між чоловіками та жінками. Стереотипи статевих ролей та соціокультурні норми призводять до того, що жінки частіше залишаються залежними від своїх чоловіків у фінансовому плані. Це може включати обмежений доступ до власності, обмеження у спадкуванні майна, обтяження домашніми обов'язками без відповідної компенсації та інші форми дискримінації.

Однак, гендерна рівність у майнових правах вимагає перегляду та зміни цих усталених стереотипів та практик. Вона покликана забезпечити рівний доступ до майна, однакові можливості для володіння, розпорядження та спадкування майнових цінностей для чоловіків і жінок.

У правовій доктрині щодо питання про співвідношення особистих і майнових прав та обов'язків членів сім'ї, зокрема й подружжя, у системі сімейних правовідносин існує думка про те, що сімейні правовідносини, зокрема подружні, є переважно особисто-правовими і лише потім майновими.

Існує твердження, що майнові відносини кожного з подружжя перебувають у тісному взаємозв'язку з їхніми особистими сімейними відносинами, і майнові відносини залежать від характеру особистих взаємин подружжя. Також указується, що в сімейному праві зв'язок особистих відносин із майновими настільки сильний, що самі сімейні майнові відносини трансформуються під впливом особистих, набувають особливих рис, які у принципі не властиві цивільним майновим відносинам.

Звичайно, подружні майнові відносини набагато легше піддаються правовому оформленню, тому детальніше і ретельніше законодавче регулювання майнових відносин подружжя зумовлене об'єктивною необхідністю. Для майнових відносин, що складаються всередині такого економічного осередку суспільства, як сім'я, завжди важлива й необхідна чітка визначеність. Внести визначеність до майнових відносин подружжя необхідно з метою охорони прав та інтересів як

самого подружжя, так і третіх осіб, кредиторів, контрагентів, спадкоємців тощо. Крім того, майнові права майже завжди можуть бути здійснені примусово, у разі порушення цих прав та невиконання майнових обов'язків можуть бути застосовані санкції.

Майнова сфера відносин між дружиною та чоловіком відіграє значну роль у загальному контексті спільного життя подружжя. Рівень матеріального забезпечення сім'ї нерідко стає вимірником стабільності шлюбу, запорукою виконання сім'єю важливих суспільних функцій.

Зокрема у майнових правовідносинах потрібно забезпечити рівні можливостей для подружжя щодо власності та управління спільним майном. Традиційно, багато суспільств мали систему, в якій чоловік був головним у плані здобутку доходів і здійснював контроль над майном, тоді як жінкам відводилася роль домогосподарки. Однак, сучасні законодавчі реформи націлені на забезпечення рівних прав для обох партнерів у шлюбі або спільному житті. Це означає, що як чоловік, так і жінка мають рівні можливості володіти, управляти та розпоряджатися спільним майном.

Як відзначають науковці, в межах об'єктивно наявних можливостей СК України забезпечує баланс інтересів жінки та чоловіка у сім'ї, усуває нерівність у правах чоловіка, що мала місце раніше. У кодексі жінка не розглядається апріорі як скривджена сторона. Скривдженою стороною може бути однаковою мірою як жінка, так і чоловік¹.

Гендерна експертиза сімейного законодавства передбачає аналіз правових норм, проте наскільки вони – дружина і чоловік – як рівноправні суб'єкти подружніх відносин можуть самореалізуватися в сімейному середовищі, настільки сімейне законодавство не є нейтральним у цьому, а гарантує гендерну рівновагу, усуває гендерну дискримінацію, сприяє розвиткові паритетної демократії в сім'ї. Якщо «жіночий» підхід до сімейних відносин традиційно зосереджувався на захисті прав жінок, абсолютизував такий захист, то за гендерного підходу передбачається правовий аналіз сімейних відносин із погляду рівності у сім'ї дружини та чоловіка. Тільки гендерно справедливий підхід до законодавства може створити гендерно

¹ Ромовська З. В. Сімейне законодавство України: гендерна експертиза / відп. ред. Т. М. Мельник. Київ: Логос, 2001. 40 с.

справедливі умови для самоутвердження рівноправності соціальних статей у сімейних відносинах¹.

Майнові правовідносини у сімейному праві – це врегульовані нормами сучасного законодавства відносини між суб'єктами права, в яких об'єктом є будь-які майнові блага (речі індивідуального користування, премії, нагороди, майно, набуте під час перебування у шлюбі, грошові утримання тощо)².

Однак чинний ЦК України не містить прямого визначення майнових прав, а в ст. 190 ЦК України сформульовано вказівку на їх отождошення з неспоживною річчю і зазначено визнання майнових прав речовими правами³.

З аналізу вітчизняного законодавства вбачається, що майнові права поряд із будь-якими рухомими, нерухомими речами, грошима, цінними паперами є об'єктами цивільного обороту. До майнових прав належить, зокрема, право вимоги, що виникає з приводу володіння, користування та розпорядження майном (наприклад, спадкові права; права вимоги особи за зобов'язаннями, за якими вона є кредитором; виняткові права автора тощо), право вчиняти дії щодо оформлення права власності на майно.

Майнові правовідносини подружжя охоплюють сферу трьох основних напрямів це і правовий режим майна подружжя у шлюбі, а також порядок управління майном та відносини подружжя щодо надання утримання.

СК України закріплює правовий режим майна подружжя у шлюбі, який будується на особистій приватній власності подружжя (гл. 7) та спільній сумісній власності подружжя (гл. 8)⁴.

Сімейне законодавство приватну власність трактує іншим терміном «особиста приватна власність». За змістом особиста приватна власність розуміється однаково відповідно до змісту приватної влас-

¹ Сафончик О. І. Принцип гендерної рівності за сімейним законодавством України. *Часопис цивілістики*. Вип. 41. 2021. С. 19.

² Сімейний Кодекс України: Закон України від 10.01.2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.

³ Сурженко О. А. Способи захисту майнових цивільних прав. *Актуальні проблеми приватного права: матеріали XVIII наук.-практ. конф., присвяч. 97-й річниці зі дня народж. В. П. Маслова*. (м. Харків, 22 лютого 2019 р.). Х.: Право. 2019. С. 223.

⁴ Сімейний Кодекс України: Закон України від 10.01.2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.; Сімейний Кодекс України: наук.-практ. Коментар. Станом на 01.01.2025. За заг. ред. Харитонova Є. О., Сафончик О. І. 432 с.

ності передбаченої ЦК України, і навіть ті питання, які залишилися не розкритими СК України, їх розкриває ЦК України. Таким чином, термін «особиста приватна власність» ототожнюється з терміном «приватна власність», тому що сімейні відносини, відповідно до ч. 1 ст. 7 СК України, регулюються СК України та іншими нормативно-правовими актами, в яких використовується саме термін «приватна власність». Тому слушно відзначено думка про те, щоб СК України мав однакову термінологію із ЦК України¹.

Кожен із подружжя самостійно володіє, користується та розпоряджається належним йому майном, але з урахуванням інтересів сім'ї, насамперед дітей. Це означає, що право власності одного з подружжя не є правом, що здійснюється лише відповідно до свого інтересу. Спільною сумісною власністю вважається майно, набуте подружжям за час шлюбу. Подружжя користується рівними правами на майно, набуте за час шлюбу й у тому разі, коли один із них був зайнятий веденням домашнього господарства, здійснював догляд за дітьми, навчався, хворів чи з інших поважних причин не мав самостійного заробітку (доходу). Оскільки не мають самостійного заробітку здебільшого жінки, то це положення спрямоване на охорону насамперед їх інтересів, створення для них рівних можливостей з чоловіками, які працюють поза межами дому. Важливе значення має положення ч.2 ст. 60 СК України, що встановлює презумпцію спільної сумісної власності» припускається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є спільною сумісною власністю подружжя»². На виникнення спільно сумісної власності не впливає те, що правовстановлюючий документ (договір, свідоцтво про право власності, тощо) видано на ім'я лише одного із подружжя.

Кодекс також передбачає додаткові гарантії рівності прав та можливостей дружини та чоловіка при здійсненні ними права спільної сумісної власності, а саме : один із подружжя має право звернутися до суду з вимогою про визнання недійсним договору щодо спільного майна, укладеного без його згоди другим з подружжя, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового. Письмова згода буде потрібна якщо об'єктом договору є житлові будинки, квартири, зе-

¹ Надьон В. В. Обов'язки подружжя, що виникають із приводу спільної сумісної власності. *Проблеми законності*. 2016. № 132. С. 49-50.

² Сімейний Кодекс України: наук.-практ. Коментар. Станом на 01.01.2025. За заг. ред. Харитонова Є. О., Сафончик О. І. 432 с.

мельні ділянки, транспортні засоби та інше цінне майно. Відповідно припиняється зловживання, які б мали місце при продажі чи дарування автомобілів, інших цінних речей, коли такий договір укладався одним із подружжя без згоди іншого.

Інтереси одного із подружжя враховані у нормі, яка передбачає перетворення особистої власності дружини або чоловіка у спільну сумісну власність подружжя, якщо, наприклад, автомобіль чи будинок відремонтовані за рахунок спільних коштів, належних другому із подружжя.

Рівними є права дружини та чоловіка і на стадії здійснення права спільної сумісної власності, в тому числі і на стадії поділу спільного майна. Ст.60 СК України передбачено, що при поділі майна, що є спільно сумісною власністю подружжя, частки дружини та чоловіка визнаються рівними¹. Водночас суду надано право змінювати розміри цих часток. При вирішенні справи про поділ майна, суд може відступити від засади рівності часток, тоді, коли один із подружжя не мав без поважної причини самостійного заробітку або доходу, ухилився від участі у придбанні чи утриманні майна, витрачав спільне майно на шкоду інтересам сім'ї або розпоряджався ним всупереч волі другого з подружжя і не в інтересах сім'ї.

При поділі майна суд врахуватиме також і інші обставини, які мають істотне значення, зокрема факти приховування, знищення, пошкодження майна одним із подружжя.

За допомогою вище перерахованих та інших норм СК України вдається забезпечити кожному із подружжя одержання справедливого майнового результату залежно від його поведінки.

Розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу. І навпаки, незалежно від розірвання шлюбу колишнє подружжя має право на поділ спільного майна. Частки подружжя у спільній сумісній власності є рівними, якщо інше не передбачено договором між ними.

Таким чином, майнові права подружжя – це врегульовані нормами цивільного та сімейного законодавства правила можливої поведінки між подружжям щодо майна, набутого за час перебування у шлюбі. Майнові обов'язки подружжя – це врегульована нормами цивільно-

¹ Сімейний Кодекс України: Закон України від 10.01.2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.

го та сімейного законодавства міра необхідної (належної) поведінки подружжя з приводу майна, набутого за час перебування у шлюбі¹.

Особисті немайнові права охоплюють широкий спектр питань, включаючи право на життя, право на свободу та особисту недоторканість, право на свободу думки, совісті та віросповідання, право на приватність та інтимність, право на свободу слова та інформації, право на культурну та національну ідентичність, право на охорону здоров'я та багато інших.

У цивілістиці особистими немайновими правами визнаються абсолютні й невідчужувані, уособлюючи прояв свободи і особистої недоторканості фізичної особи. Від народження особа володіє більшістю із них, перш за все це ті, що забезпечують природне існування фізичної особи. Однак, на думку вчених, не всі немайнові права виникають з моменту народження, а набуватись їй за певних обставин, одні особисті немайнові права можуть відчужуватися, а інша категорія цих прав має оціночну вартість² [3, с. 145]. Є права, що персоніфікують фізичну особу, інші ж орієнтовані на забезпечення природнього і соціального буття. Не можна не погодитися з науковцями, які права, що забезпечують фізичне існування фізичної особи визначають як її біологічні права.

На протязі останніх десятиліть багато країн по всьому світу зробили великі кроки у напрямку гендерної рівності у сімейних відносинах. Проте, незважаючи на ці позитивні зрушення, все ще залишаються виклики, які потребують нашої уваги та дії.

Одним з найважливіших аспектів забезпечення гендерної рівності у сімейних відносинах є визнання та усунення стереотипів та упереджень, які пов'язані з ролями чоловіків і жінок. Традиційні уявлення про гендерні ролі можуть обмежувати можливості та свободи учасників сімейних відносин. Важливо сприяти свідомому розумінню того, що кожна людина має право обирати свою роль у сім'ї незалежно від своєї статі, і що це повинно бути повністю визнано та прийнято в суспільстві. Для забезпечення гендерної рівності також необхідно

¹ Надьон В. В. Суб'єктивний обов'язок як елемент змісту цивільних правовідносин: моногр. Харків : Право, 2017. С.15.

² Харитонов Є. О. Цивільне право України: Підручник. Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Старцев О. В. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с.; Цивільне право України: підручник. 3-є вид., перероб. і доп. У 2 ч. Ч. 1. Загальна. За ред. Р. Б. Шишки. Київ: Ліра-К, 2022. 796 с.

створити умови для сумісної відповідальності за догляд за дітьми та обов'язки в господарстві. Традиційно чоловіки були відповідальні за заробіток, а жінки – за догляд за дітьми та домашніми справами.

Однак, для досягнення гендерної рівності в сімейних відносинах необхідно розширити роль та відповідальність кожного з партнерів. Це можна зробити шляхом просування і підтримки політик, що сприяють батьківству, декретного відпустку, гнучкого робочого часу та доступних дитячих садків. Ці заходи допоможуть підтримувати обох батьків у здійсненні догляду за дітьми та дозволять жінкам брати участь у праці та професійному розвитку нарівні з чоловіками.

Сімейне право має бути спрямоване на забезпечення рівних прав для обох партнерів у шлюбі та розлученні. Жінки не повинні стикатися з дискримінацією або обмеженнями у справі розлучення, а мають мати право на справедливе розподіл майна та підтримку після розлучення. Також необхідно забезпечити доступ до юридичної допомоги та підтримку для тих, хто стикається зі складними ситуаціями у шлюбі або після розлучення.

Сучасні напрями розвитку шлюбно-сімейних відносин та принципи їх формування і правового забезпечення закріплені в СК України¹. В ньому акумульоване все прогресивне, що було і є у національному сімейному житті та в світовому досвіді розвитку і функціонування сімейних відносин.

СК України втілює гендерний конструкт з врахуванням осмислення всієї гендерної проблематики. Він ставив за мету закріпити як принципи паритетної демократії в сім'ї, так і забезпечити рівні можливості для подружжя в реалізації ними конституційних прав, свобод, обов'язків і відповідальності людини і громадянина.

До системи принципів сімейного права України входить принцип гендерного балансу в сімейних правовідносинах. Так, згідно з ч.6 ст. 7 СК України жінка та чоловік мають рівні права і обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї. Вказана засада фігурує і в авторських (наукових) переліках принципів сімейного права України. Проте, ідею рівності чоловіка та жінки в шлюбі та сім'ї одні вчені розглядають як принцип їх повної рівності в особистих і майнових правах у шлюбі

¹ Сімейний Кодекс України: Закон України від 10.01.2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.

та сім'ї¹, тоді як інші – як принцип гендерного балансу². Проте, наразі чималий науковий інтерес становить визначення змісту принципу гендерного балансу в сімейних правовідносинах та способів його втілення в нормах СК України,

Регулювання сімейних відносин, як зазначено у частині третій ст. 7 СК України, здійснюється лише у тій частині, у якій це є допустимим та можливим з погляду інтересів їх учасників та інтересів суспільства. Тобто йдеться про межу законодавчого регулювання сімейних відносин. Можливість закону регулювати усі сфери відносин між дружиною та чоловіком, батьками та дітьми обмежена конституційним правом особи на свободу та недоторканність особистого життя.

Як визначають сучасні науковці, «в межах об'єктивно існуючих можливостей СК України забезпечує баланс інтересів жінки та чоловіка в сім'ї, усуває нерівність у правах чоловіка, що мала місце раніше. У кодексі жінка не розглядається апріорі як скривджена сторона. Скривдженою стороною може бути однаковою мірою як жінка, так і чоловік»³.

Цікаво, що в сімейному праві встановлювалися положення, які допускали певну юридичну «нерівність» суб'єктів, які законодавець намагається виправити в процесі розвитку сімейного законодавства. Одним із таких прикладів були положення щодо шлюбного віку чоловіків і жінок, який за попередньою редакцією ч.1 ст. 22 СК України встановлювався для жінок 17 років, а для чоловіків – 18 років.

Нині це питання актуалізується у зв'язку з тим, що до вказаної норми СК України внесено зміни і встановлено однаковий шлюбний вік для чоловіків і жінок – 18 років. Це є новелою, яка введена в дію Законом України «Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо підвищення шлюбного віку»⁴.

Для прикладу, в законодавстві відсутні відмінності у регулюванні обсягу немайнових прав та обов'язків чоловіка та жінки у традицій-

¹ Сімейне право: навч.-метод. посібник для здобув. вищої освіти ступеня «бакалавр», за спец. 081 «Право». 3-тє вид., перероб. Одеса: Фенікс, 2023. 105 с.

² Сімейний Кодекс України: наук.-практ. Коментар. Станом на 01.01.2025. За заг. ред. Харитонова Є. О., Сафончик О. І. С.45; Чернега В. М. Морально-правові принципи в сімейному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2015. С.5.

³ Сімейне право України: підручник. За заг. ред. Дзери, О. В. Бондар Т. В. К.: Юрінком Інтер. 2023. 520 с.

⁴ Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо підвищення шлюбного віку: Закон України від 15.03.2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4525-17#Text>

ному та фактичному шлюбах. Ключова різниця полягає у набутті чоловіком та дружиною права на зміну прізвища з підстави реєстрації шлюбу. Так, виходячи із тлумачення ст. 53 СК України, саме факт реєстрації шлюбу становить підставу для набуття права на зміну прізвища, що має місце виключно у випадках реєстрації шлюбу в порядку та органами, встановленими СК України. Натомість, відсутність у фактичних шлюбних відносинах самого факту фіксування державою укладення подружжям шлюбу зумовлює відсутність у такого подружжя права на зміну прізвища з наведеної підстави.

Важливим аспектом сімейного права є боротьба із насильством у сім'ї, що є невід'ємною частиною гендерної рівності. Насильство, особливо спрямоване на жінок, є серйозною перепорою перед досягненням рівності в сімейних відносинах. Важливо забезпечити належну підтримку та захист для жертв насильства та ефективно розслідувати й карати винних. Також треба акцентувати увагу на попередженні насильства та освіті про здорові та поважні сімейні відносини.

Гендерна освіта та свідомість також є ключовими чинниками у забезпеченні гендерної рівності в сімейних відносинах. Інформування про права та можливості кожної людини у шлюбі, розлученні та вихованні дітей сприяє розумінню рівних прав і можливостей для обох статей. Освіта гендерної рівності в школах та вищих навчальних закладах сприяє формуванню свідомого підходу до сімейних відносин та допомагає уникнути стереотипів та дискримінації.

Для забезпечення гендерної рівності у сімейних відносинах важливо також враховувати потреби та права осіб з різною гендерною ідентичністю та сексуальною орієнтацією. Люди, які ідентифікуються як небінарні, трансгендерні особи, або мають інші форми гендерної ідентичності, мають рівні права на створення та утримання сімей.

Правовий фреймворк є ключовим інструментом у сімейних відносинах. Уряди та законодавчі органи повинні приймати закони та політики, які гарантують рівні права та можливості для усіх учасників сімейних відносин, незалежно від статі, гендерної ідентичності або сексуальної орієнтації. Це може включати захист від дискримінації, закони про насильство у сім'ї, політики щодо розлучення та догляду за дітьми, а також забезпечення рівного доступу до майна та спадщини.

Забезпечення гендерної рівності у сімейних відносинах також пов'язане з боротьбою зі стереотипами стосовно ролей чоловіків і жі-

нок. Негативні уявлення про «традиційні» ролі можуть обмежувати можливості і свободи кожного партнера. Освіта та усвідомлення про різноманітність ролей у сім'ї сприяють створенню більш рівноправних та взаємоповажних відносин.

Щодо батьківства, воно є важливим аспектом сімейних відносин, і гендерна рівність повинна охоплювати його всі аспекти. Важливо просувати політики, які підтримують батьківський відпустку та гнучкий робочий час, щоб обоє батьків мали можливість брати участь у догляді за дітьми та розвитку сімейного життя. Також необхідно створити умови для розподілу домашніх обов'язків та догляду за дітьми між обома партнерами на рівних засадах.

Слід відзначити, що Сімейне законодавство України також спрямоване на захист прав чоловіка у разі, коли він є біологічним батьком дитини, хоч на момент зачаття чи народження дитини жінка перебувала в офіційному шлюбі з іншим чоловіком (ст. 129). В такому випадку він має право пред'явити позов про визнання свого батьківства до офіційного чоловіка цієї жінки через судову процедуру. Таким чином, українське законодавство намагається дотримуватися балансу інтересів як жінок, так і чоловіків.

Парламент ухвалив низку законодавчих змін, що забезпечують рівні можливості для батьків у догляді за дитиною. Зокрема, мати й батько тепер мають однакове право на відпустку для догляду за дитиною до трирічного віку. Крім того, запроваджено 14-денну відпустку при народженні дитини, яку можуть отримати як мати, так і батько чи близькі родичі.¹

Водночас військовослужбовці поки що залишаються обмеженими в реалізації рівних можливостей догляду за дітьми. Наразі у парламенті розглядається законопроект, який має врегулювати це питання. Відповідно до його норм, якщо обоє батьків є військовослужбовцями, відпустка для догляду за дитиною до трьох років надаватиметься одному з них на рівних умовах за їхнім спільним рішенням – як у мирний час, так і в особливий період або під час воєнного стану.

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька у догляді за дитиною: Закон України від 15.04.2021 р. № 1401-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-20#Text> ; Про внесення змін до Порядку надання відпустки при народженні дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2024 р. № 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356-2024-%D0%BF#Text>

Окрім рівних прав, які, згідно СК України, мають і чоловік, і жінка, вони мають і рівні обов'язки. Так, «мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою (ст. 141, п.1). Пункт 2 цієї ж статті наполягає, що «розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини».¹

Практика повсякденного життя свідчить, що після розлучення дитина або діти частіше залишаються жити з матір'ю. Однак цей факт не позбавляє батька обов'язків із виховання його дитини. Водночас закон зміцнює і права батьків, гарантуючи чоловікам після розлучення право проводити час зі своїми дітьми (ст. 153).²

Крім того, розлучення є складним етапом у сімейних відносинах, і гендерна рівність має залишатися дотриманою й у цих ситуаціях. Жінки повинні мати право на рівний доступ до юридичної допомоги та справедливого розподілу майна після розлучення. Крім того, важливо забезпечити належну підтримку для матерів та батьків, які займаються вихованням дітей після розлучення, щоб запобігти ризику їхньої економічної незахищеності та забезпечити добробут дітей.

Освіта в гендерних питаннях має включати навчання про гендерні стереотипи, рівність, сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність. Важливо виховувати у дітей свідомість про рівність та повагу до усіх людей, незалежно від їхньої статі або гендерної ідентичності.

Співпраця з громадськими організаціями, активістами та зацікавленими сторонами також має велике значення. Ці організації можуть проводити кампанії, семінари та тренінги з питань гендерної рівності в сімейних відносинах. Вони можуть також надавати підтримку постраждалим від насильства у сім'ї та пропонувати консультації з питань сімейного права.

Однак, окрім Сімейного кодексу, Україна має розвинуту систему інших нормативно-правових документів, що регулюють сімейні відносини, але практично в усіх цих документах проблеми гендерної нерівності або партнерських відносин у сім'ї піднімаються дуже рідко. Винятком є тільки Закон України «Про запобігання та протидію домашньому

¹ Сімейний Кодекс України: наук.-практ. Коментар. Станом на 01.01.2025. За заг. ред. Харитоновна Є. О., Сафончик О. І. 432с.

² Сімейний Кодекс України: наук.-практ. Коментар. Станом на 01.01.2025. За заг. ред. Харитоновна Є. О., Сафончик О. І. 432с.

насильству»¹, який чітко визначає види насильства, що ще мають місце у сімейному житті (фізичне, сексуальне, психологічне й економічне насильство) та передбачає конкретні заходи та процедури як його попередження, так і покарання, але і цей закон включає сумнівну з погляду гендерної рівності ст. 11 про неприпустимість віктимної поведінки щодо насильства в сім'ї. Ця стаття практично перекладає відповідальність за кримінальну поведінку із кривдника на жертву, яку завжди можна звинуватити в тому, що вона сама спровокувала насильника.

Запровадження гендерної рівності в сімейних відносинах не є простим завданням, і вимагає комплексного підходу та спільних зусиль уряду, громадськості та інших зацікавлених сторін. Виконання цієї мети принесе численні переваги суспільству в цілому, включаючи зміцнення сімей, забезпечення благополуччя дітей, підвищення економічної стабільності та розширення можливостей для розвитку та самореалізації всіх учасників сімейних відносин.

Крім того, розробка і впровадження механізмів моніторингу та оцінки забезпечення гендерної рівності у сімейних відносинах є необхідним кроком. Це дозволить визначити прогрес у досягненні гендерної рівності та виявити області, які потребують додаткових заходів та покращень. Розроблення статистичних індикаторів та збір даних за статевою приналежністю допоможуть визначити нерівності та вжити необхідні заходи для їхнього подолання.

Захист суб'єктів сімейних правовідносин при порушенні принципу гендерної рівності в умовах гібридної війни

Захист суб'єктів сімейних відносин є важливою складовою справедливого та рівного суспільства. Одним із ключових принципів такого суспільства є гендерна рівність, яка передбачає рівні права та можливості для всіх осіб незалежно від їх статі або гендерної ідентичності. Однак, порушення принципу гендерної рівності може відбуватися у сімейних відносинах, що потребує ефективних заходів для захисту суб'єктів.

Порушення принципу гендерної рівності в сімейних відносинах може приймати різні форми. Наприклад, це може бути фізичне, емо-

¹ Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07 грудня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

ційне або сексуальне насильство, дискримінація, контроль або обмеження свободи одного з партнерів, нерівний доступ до ресурсів та можливостей, або інші форми негативного впливу, які базуються на гендерних стереотипах та нерівності.

Одним з важливих аспектів захисту суб'єктів сімейних відносин є правовий захист. Країни повинні мати ефективну законодавчу базу, яка забезпечує захист від будь-яких форм насильства або дискримінації в сімейному оточенні. Це може включати закони про запобігання насильству в сім'ї, закони про рівні права жінок та чоловіків, а також закони, які захищають права всіх суб'єктів сімейних відносин незалежно від їх гендерної ідентичності.

Конституція України проголошує та юридично унормовує політико-правовий принцип, згідно з яким людина – чоловік і жінка – є найвищою цінністю. Вона відображає те, що розбудова й оновлення українського суспільства в період нової та новітньої історії відбувається за умов наймасштабнішою у світі революції – становлення рівності жінок та чоловіка у правах, свободах, обов'язках, відповідальності, можливостях і шансах.

Характерною особливістю Конституції України є відображення в ній рівності прав і свобод у тісній взаємозалежності із забезпеченням рівності можливостей для чоловіка й жінки стати рівноправними як де-юре, так і де-факто у всіх сферах суспільної життєдіяльності. Ідея рівноцінності статей і гарантування її в реальному житті виражена у ст. 24 Основного Закону у формулі рівних прав і можливостей чоловіків і жінок¹.

Навіть при наявності законодавчого захисту важливо забезпечити його реалізацію та ефективність. Для цього потрібно вдосконалювати систему правоохоронних органів та судову систему. Поліція та правоохоронні органи повинні бути навчені визнавати, реагувати та розслідувати випадки порушення гендерної рівності в сімейних відносинах. Забезпечення належної підготовки та оснащення правоохоронців для ефективного реагування на такі випадки є важливим аспектом.

Судова система також має грати ключову роль у захисті суб'єктів сімейних відносин. Важливо, щоб суди розглядали справи порушення гендерної рівності об'єктивно, справедливо і швидко. Належ-

¹ Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 14.

не накладання судового покарання на винних осіб та забезпечення справедливості для жертв є необхідними кроками для запобігання порушенням гендерної рівності у сімейних відносинах.

Посилення освітніх заходів та підвищення гендерної свідомості також має велике значення для захисту суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності. Широка громадська освіта, тренінги та інформаційні кампанії можуть сприяти зміні стереотипів, розумінню гендерних прав та зміцненню усвідомлення про шкоду, яку може спричинити порушення гендерної рівності в сімейних відносинах.

Крім того, важливо створити підтримуючі механізми для жертв порушення гендерної рівності у сімейних відносинах. Це може включати розширення доступу до психологічної підтримки, консультування та послуг юридичної допомоги.

Надання жертвам можливості отримати конфіденційну, безпечну та ефективну підтримку допоможе їм виходити зі складних ситуацій і відновлювати своє благополуччя.

Соціальні служби і неприбуткові організації також відіграють важливу роль у захисті суб'єктів сімейних відносин при порушенні гендерної рівності. Вони можуть надавати різноманітну допомогу, включаючи тимчасове проживання, правову консультацію, економічну підтримку, навчальні та професійні можливості. Розробка і розширення таких соціальних програм є важливим кроком у підтримці жертв та запобіганні подальшому насильству та дискримінації.

Крім того, для ефективного захисту суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності, необхідно активно працювати над зміною культурних та соціальних норм. Спільна робота з громадами, освітніми установами та ЗМІ може сприяти формуванню позитивних стереотипів і розумінню рівних прав і можливостей для всіх, незалежно від статі або гендерної ідентичності.

Незважаючи на значний прогрес у захисті суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності, все ще залишаються виклики та проблеми. Необхідно посилювати зусилля на всіх рівнях – від правового регулювання до соціокультурних ініціатив – для досягнення повної гендерної рівності в сімейних відносинах.

Якщо узагальнювати, то захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності є складним завданням, яке

вимагає комплексного підходу і спільних зусиль усіх суспільних секторів. Це не тільки питання справедливості та рівності, але й питання безпеки, добробуту і розвитку сімейного середовища.

Гендерна експертиза сімейного законодавства передбачає аналіз правових норм, проте наскільки вони – дружина і чоловік – як рівноправні суб'єкти подружніх відносин можуть самореалізуватися в сімейному середовищі, настільки сімейне законодавство не є нейтральним у цьому, а гарантує гендерну рівновагу, усуває гендерну дискримінацію, сприяє розвитку паритетної демократії в сім'ї. Якщо «жіночий» підхід до сімейних відносин традиційно зосереджувався на захисті прав жінок, абсолютизував такий захист, то за гендерного підходу передбачається правовий аналіз сімейних відносин із погляду рівності у сім'ї дружини та чоловіка. Тільки гендерно справедливий підхід до законодавства може створити гендерно справедливі умови для самоутвердження рівноправності соціальних статей у сімейних відносинах¹.

Сучасні напрями розвитку шлюбно-сімейних відносин та принципи їх формування і правового забезпечення закріплені в Сімейному кодексі України². В ньому акумульоване все прогресивне, що було і є у національному сімейному житті та в світовому досвіді розвитку і функціонування сімейних відносин.

Щодо поняття гендерної рівності СК України можна характеризувати як прогресивний та доволі демократичний: він ліквідує юридичні підстави для дискримінації жінок і чоловіків у сфері сімейного, приватного життя. Вже у статті 1 вказується, що Кодекс регулює сімейні відносини з метою їх побудови «на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові і поваги, взаємодопомоги і підтримки», а стаття 7 прямо визначає, що «жінка та чоловік мають рівні права і обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї». Стаття 3 визначає сім'ю як таку, що «створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства»³.

¹ Сафончик О. І. Принцип гендерної рівності за сімейним законодавством України. *Часопис цивілістики*. 2021. Вип. 41. С. 19.

² Сімейний Кодекс України: Закон України від 10.01.2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.

³ Сімейний Кодекс України: Закон України від 10.01.2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.

Відповідно до ст. 18 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW)¹, в якій сформульовані міжнародні стандарти з дотримання рівних прав та можливостей жінки і чоловіка в суспільстві, Україна періодично, кожні чотири роки подає генеральному секретарю ООН державні доповіді про виконання цієї Конвенції в Україні.

У Державній Програмі з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві² поза увагою лишилися гендерні проблеми сучасної сім'ї та вироблення гендерної стратегії сприяння її розвитку.

Нові структурні та функціональні зміни в сім'ї, становлення паритетності відносин в ній, що відбуваються в останні десятиріччя, мало відображені в Концепції державної сімейної політики, схваленої Постановою № 1063-XIV³. Дуже поверхово вони були втілені в програмі «Українська родина»⁴; практично не втілені були – у Державній програмі підтримки сім'ї на період до 2016 року⁵, тоді як процеси творення егалітарної сім'ї, відповідні трансформації сім'ї як соціального інституту є дуже неоднозначними, утримуючи як прогресивні, так і регресивні моменти.

Одним із способів покращення ситуації є просування гендерної освіти та свідомості. Навчання гендерним питанням повинно бути включене у шкільні та університетські програми, а також у програми професійної підготовки для працівників у сфері соціальної роботи, правоохоронних органів та судової системи. Це допоможе усвідомити і підкреслити важливість гендерної рівності, а також навчити молоде покоління виявляти і протидіяти дискримінації та насильству в сімейних відносинах.

Також потрібно забезпечити економічну незалежність та можливості для всіх суб'єктів сімейних відносин, незалежно від їх статі або

¹ Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Конвенція ООН від 18.12. 1979 року. Бібліотечка голови профспілкового комітету. 2005. № 5

² Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2006 року. *Офіційний вісник України*. 2007. № 1. Ст. 25.

³ Про Концепцію державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 46. Ст. 404.

⁴ Про Програму «Українська родина»: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2001 року. *Офіційний вісник України*. 2001. № 11. Ст. 449.

⁵ Про затвердження Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.005.2013 року. *Офіційний вісник України*. 2013. № 37. Ст. 1311.

гендерної ідентичності. Рівний доступ до роботи, освіти, фінансових ресурсів та інших можливостей допоможе зменшити вразливість і залежність від насильницьких чи дискримінаційних сімейних ситуацій.

Підтримка ініціатив та програм, спрямованих на запобігання насильству та насильству в сімейних відносинах, є ще одним кроком до покращення ситуації. Створення гарантованих притулків, телефонних гарячих ліній, консультаційних служб та інших ресурсів допомоги жертвам насильства є необхідною умовою. Важливо, щоб ці ресурси були доступні, конфіденційні та забезпечували фізичну та емоційну безпеку для постраждалих.

Крім того, громадська мобілізація та активна участь громадських організацій і небайдужих громадян є важливим елементом в боротьбі за захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності. Це може включати проведення громадських кампаній, акцій протесту, лобювання законодавчих змін, створення мережі підтримки та обміну досвідом. Громадський тиск та свідоме залучення до цих питань можуть сприяти створенню позитивних змін у суспільстві.

Необхідно також звернути увагу на важливість ролі медіа у формуванні гендерних уявлень та стереотипів. Забезпечення об'єктивної, різноманітної та гендерно-чутливої медіа-презентації може сприяти зміцненню гендерної рівності в сімейних відносинах. Медійні організації мають приділяти увагу поданню важливих інформаційних матеріалів, розповсюдженню позитивних прикладів та висвітленню проблем порушення гендерної рівності.

Захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності вимагає постійних зусиль та системної роботи з боку уряду, громадськості, неприбуткових організацій та всіх членів суспільства. Це складне завдання, яке потребує системних змін і налагодження ефективної співпраці між різними структурами.

Правовий аспект в захисті суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності має вирішальне значення. Необхідно забезпечити наявність чітких законів, які криміналізують насильство в сім'ї, домашнє насильство, сталки з насильством на підставі гендерної дискримінації. Крім того, законодавство має передбачати захист прав жертв і забезпечувати ефективний механізм звернення до правоохоронних органів та судів.

Однак просто наявність законодавчої бази недостатньо. Важливо, щоб закони ефективно застосовувалися і щоб порушники були притягнуті до відповідальності. Для цього необхідно забезпечити якісну підготовку правоохоронних органів та суддів щодо розпізнавання, реагування та розслідування випадків порушення гендерної рівності. Також важливо розробити механізми швидкого і справедливого розгляду таких справ.

Особливу увагу слід звернути на розширення діалогу та співпраці між урядом, громадськістю та громадськими організаціями. Це сприятиме обміну досвідом, розробці нових стратегій та політик, а також створенню партнерства у боротьбі з порушеннями гендерної рівності в сімейних відносинах.

Необхідно також забезпечити доступ до медичної та психологічної допомоги для жертв насильства в сім'ї. Медичні заклади та центри психологічної підтримки повинні бути готові надавати конфіденційну та компетентну допомогу постраждалим. Це включає не тільки медичне лікування фізичних травм, але й психологічну підтримку та консультування для подолання травматичних наслідків насильства.

Нарешті, важливо наголосити, що захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності має бути глобальним завданням. Потрібна міжнародна співпраця, обмін досвідом і розробка міжнародних стандартів у цій сфері. Країни повинні спільно працювати над запобіганням насильства в сім'ї та розробкою ефективних механізмів захисту прав суб'єктів сімейних відносин на міжнародному рівні. Міжурядові організації, такі як ООН, Європейський Союз, Рада Європи та інші, можуть відіграти важливу роль у сприянні гармонізації стандартів та розробці міжнародних конвенцій, спрямованих на захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності.

Одним з прикладів міжнародного зусилля є Конвенція Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством стосовно жінок та домашнього насильства, відома як Стамбульська конвенція. Цей документ визнає насильство в сім'ї як порушення прав людини та закликає країни-учасниці до прийняття необхідних заходів для запобігання, припинення та покарання насильства. Ратифікація та ефективне виконання Стамбульської конвенції можуть сприяти покращенню

захисту суб'єктів сімейних відносин, особливо при порушенні принципу гендерної рівності.¹

Однак, необхідно зазначити, що захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності є складним і багатограним завданням. Він вимагає постійної уваги, зусиль і залучення всіх суспільних секторів. Крім того, це питання пов'язане з глибокими соціокультурними установками та стереотипами, які потребують широкого освітнього процесу та свідомої зміни усвідомлення гендерних питань.

Продовжуючи розглядати питання захисту суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності, варто звернути увагу на значення розвитку соціальних послуг та підтримки для жертв насильства. Важливо забезпечити доступність та ефективність цих послуг, які можуть включати безпечне притулок, консультування, юридичну допомогу, соціальну та психологічну підтримку. Розробка і реалізація програм соціального захисту допоможуть забезпечити жертвам насильства необхідну допомогу та підтримку для їх реабілітації та інтеграції в суспільство.

Крім того, важливо підкреслити значення розбудови свідомого громадянського суспільства, яке активно виступає проти насильства в сім'ї та гендерної дискримінації. Громадські організації, активісти, активістки та інші зацікавлені сторони мають займати активну позицію у просуванні питання захисту суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності. Вони можуть організовувати протести, кампанії просвітництва, петиції та звернення до владних структур з вимогою прийняття необхідних заходів. Громадський тиск може сильно впливати на формування політики та прийняття законодавчих змін.

Політична воля та здатність урядових органів до реформ є також ключовим чинником у забезпеченні захисту суб'єктів сімейних відносин. Країни повинні приймати закони, політики та програми, спрямовані на запобігання насильству в сім'ї, притягнення винних осіб до відповідальності та надання підтримки жертвам. Ефективна система

¹ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): Міжнародний документ від 11.05.2011 р. (Ратифікація від 20.06.2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

правосуддя та правоохоронні органи повинні забезпечувати швидку реакцію на порушення та належне розслідування справ.

Для ефективного захисту суб'єктів сімейних відносин потрібно розробляти та зміцнювати законодавство, спрямоване на запобігання насильству в сім'ї та дискримінації. Країни повинні приймати закони, що забороняють будь-яку форму насильства, встановлюють механізми захисту жертв та карають винних. Важливо, щоб закони були ефективно виконуваними, а правоохоронні органи та судова система були добре підготовленими та оснащеними для реагування на порушення.

Захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності є невід'ємною складовою будь-якого справедливого та гуманного суспільства. Насильство в сім'ї та порушення гендерної рівності негативно впливають на життя та добробут суб'єктів сімейних відносин, а також на саму структуру сім'ї та суспільства в цілому. Для досягнення прогресу в цій сфері необхідна широка підтримка, співпраця і відповідальність всіх учасників суспільства – від урядових органів до громадянськості.

На багато випадків порушення гендерної рівності в сімейних відносинах впливають соціокультурні чинники. Тому питання освіти та свідомості мають важливе значення. Необхідно проводити широкомасштабні освітні кампанії, спрямовані на формування розуміння гендерних питань, боротьбу зі стереотипами, підвищення свідомості щодо насильства в сімейних відносинах та важливості гендерної рівності. Це може включати проведення тренінгів, семінарів, лекцій, а також розробку освітніх матеріалів та ресурсів для шкіл, університетів і громадянськості.

Питання захисту суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності є складним, але над важливим завданням, яке потребує комплексного підходу на рівні суспільства, уряду, міжнародних організацій та громадянськості. Забезпечення гендерної рівності та захисту суб'єктів сімейних відносин має безпосередній вплив на якість життя сімей, особливо жінок, дітей та інших уразливих груп.

Існують різні шляхи для подолання цих проблем. По-перше, необхідно підтримувати освіту та інформаційні кампанії з метою підвищення гендерної свідомості і виявлення стереотипів, які сприяють

насильству в сім'ї та дискримінації. Це можна зробити шляхом включення гендерних питань у навчальні програми, проведення тренінгів та семінарів для вчителів, батьків та громадськості.

По-друге, необхідно зміцнювати законодавство та забезпечувати його ефективне виконання. Уряди повинні приймати закони, які стежать за запобіганням насильства в сім'ї, захистом жертв та покаранням винних. Важливо створити механізми для швидкого та ефективного розслідування справ та забезпечення судової справедливості. Потрібно також розвивати систему соціальної підтримки та послуг для жертв насильства, зокрема притулки, консультативні центри, лікарську допомогу та юридичну підтримку.

По-третє, важливо підтримувати і зміцнювати роль громадськості та громадських організацій у протидії насильству в сім'ї та дискримінації. Громадські організації виконують важливу функцію в освітній та підтримуючій роботі, надають безперешкодний доступ до інформації та послуг для жертв насильства, а також здійснюють моніторинг та аналіз ситуації в цій сфері. Вони можуть організовувати кампанії, акції та події, спрямовані на підвищення усвідомленості громадськості щодо проблеми насильства в сім'ї та гендерної рівності.

Нарешті, глобальна співпраця є необхідною для ефективного розв'язання проблеми насильства в сім'ї та порушення принципу гендерної рівності. Міжнародні організації, такі як ООН та Європейський Союз, мають великий потенціал у створенні міжнародних стандартів та розробці програм дій для захисту суб'єктів сімейних відносин. Вони можуть забезпечувати технічну допомогу, фінансування та обмін досвідом між країнами.

Захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності вимагає комплексного підходу та спільних зусиль усіх громадян та інституцій суспільства. Це вимагає зміни свідомості, законодавства, системи підтримки та культури взаємодії. Тільки шляхом спільної роботи і просування принципів рівності, поваги та безпеки ми зможемо створити справедливе та гармонійне суспільство, де сімейні відносини будуть засновані на рівноправ'ї та любові.

Ключові слова: сімейне право, сімейне законодавство, сімейні правовідносини, гендерна рівність, чоловік, жінка, подружжя, гібридна війна, воєнний стан.